

Umsögn um mál 202, 150. löggjafarþing, þingskjal 215 –
þingsköp Alþingis (aðgangur að upplýsingum um stjórnsýslu Alþingis)

Reykjavík, 9. desember 2019

Umsögn þessi er send til Alþingis eftir fund fulltrúa Öldu með nefndinni þann 4. desember 2019, en á fundinum var þess óskað að félagið myndi senda inn samantekt um framsögu fulltrúa félagsins á fundinum.

Alda lýsir yfir ánægju með þetta frumvarp. Það er jákvætt og sjálfsagt að borgararnir hafi aðgang að upplýsingum um störf löggjafans, enda á löggjafinn að starfa fyrir hönd borgaranna og í þeirra þágu. Enn fremur telur félagið eðlilegt að settar séu vissar takmarkanir á aðgengi að upplýsingum þegar um er að ræða einkahagi einstaklinga, og í vissum tilfellum um önnur atriði. Félagið hins vegar gerir athugasemdir við nokkur atriði frumvarpsins sem talin eru upp hér að neðan.

Upplýsingar eiga almennt að vera aðgengilegar

Alda leggur áherslu á að lýðræðislegum vinnubrögðum fylgi sú krafa að gagnsæi ríki um starfsemi þeirra sem starfa fyrir hönd almennings, en samkvæmt þessu telur félagið að upplýsingar um athafnir löggjafans, framkvæmdavaldsins og annarra stofnana ríkisins eigi að vera eins aðgengilegar almenningi og kostur er. Þessi krafa gildir líka um sveitarfélög. Gagnsæi er frumskilyrði til að lýðræðið geti fengið að starfa eðlilega, ellegar er ekki hægt að hafa upplýsta skoðun um gang samfélagsins, sem er grunnur lýðræðisins. Frumvarpið felur þó í sér að almenningur geti *kallað eftir* gögnum frá löggjafanum, Alþingi, fremur en að almenningur hafi aðgang að gögnunum *beint*, án þess að þurfa að kalla eftir þeim, en þetta hefur í för með sér minna gagnsæi jafnvel þótt hægt sé að kalla eftir upplýsingunum.

Að þurfa að kalla eftir gögnum þýðir að sá sem kallar eftir þeim viti að upplýsingarnar séu til, en ekki er endilega víst að svo sé í öllum tilvikum. Þá krefst það vissrar þekkingar á virkni stofnunar að kalla eftir upplýsingum frá henni, sem ekki er víst að auðvelt sé að afla.

Almennt er það kostur að gögn séu birt án þess að kallað sé sérstaklega eftir þeim, því slíkt gagnsæi dregur úr spillingu og ýtir undir vönduð vinnubrögð. Gagnsæið gerir það að verkum að einstaklingar sem möndla með mál innan stofnunar vita að spurningar geta vaknað um afgreiðslu

mála, og því mætti ætla að þeir vandi sig frekar við úrlausn málanna og sneiði frekar hjá spillingu. Sama gildir vitanlega um þá sem hugsanlega vilja véla um mál, en eru utan stofnunar. Enn fremur gerir gagnsæi almenningi auðveldara fyrir með að setja mál í stærra samhengi þegar mistök eiga sér stað, eða álitamál koma upp, séu gögnin yfir höfuð aðgengileg öllum. Leyndarhyggja ýtir gerir það gagnstæða, ýtir undir tortryggni.

Hægt er að hugsa sér í þessu samhengi að sett verði sérstök lög sem opna á ríkulega og beina upplýsingagjöf Alþingis, meðal annars vegna verulegra almannahagsmuna. Rétt er að undirstrika hér að Alda telur að umrætt frumvarp sé skref í rétta átt.

Takmarkanir eru of margar

Alda gerir athugasemdir við fjölda þeirra takmarkana að aðgengi að upplýsingum sem taldar eru upp í drögum að reglum um aðgang að gögnum um stjórnslu Alþingis, sem er hluti af þingskjali 215/150, en hér er einkum átt við 4. gr. reglnanna. Félagið beinir þeim tilmælum til Alþingis að fækka þessum takmörkunum, enda gera takmarkanirnar það auðveldara fyrir að nota þær til að loka á eðlilegt aðgengi almennings og blaðamanna að upplýsingum.

Félagið gerir sérstaklega athugasemdir við að eftirfarandi upplýsingar séu ekki opnar almenningi:

1. Ferðir varðandi einstakar ferðir þingmanna (3. gr., liður d).
2. Upplýsingar sem varða undirbúning við fjárlagatillögur Alþingis (4. gr., fyrri b-liður).
3. Upplýsingar í fundargerðum forsætisnefndar um samráð við stjórnvöld og stofnanir Alþingis og við undirbúning starfa Alþingis (4. gr, seinni b-liður).

Félagið telur eðlilegt að almenningur hafi aðgang að ofangreindum upplýsingum, nema að þeim mun sterkari rök komi til, en slík rök er ekki að finna í greinargerð með drögum. Félagið hvetur Alþingi til að auka gagnsæi um þessi atriði eins og hægt er, en færa sterk rök fyrir því að opna ekki aðgengi að þeim upplýsingum sem undanskildar eru.

Heimild til að setja upp fyrirspurnarform

Í 5. gr. draga að reglum um aðgengi að upplýsingum um stjórnslu Alþingis (þingskj. 215/150) kemur fram að skrifstofu Alþingis sé heimilt að setja upp fyrirspurnarform á vef Alþingis. Í anda þess sem fram kemur hér að ofan um að auðvelda aðgengi að upplýsingum, þá telur félagið heillavænlegra að ekki sé um að ræða *heimild* heldur *skyldu*, enda á Alþingi að gera borgurunum eins auðvelt fyrir að nálgast upplýsingar eins og kostur er.

Vald um upplýsingabeidnir

Úrskurðarvald um upplýsingabeidnir er samkvæmt 5. gr. draga um reglur að aðgengi að upplýsingum um stjórnslu Alþingis í höndum forsætisnefndar þingsins, en í þeirri nefnd hefur forseti Alþingis einn úrskurðarvald (sbr. 10. gr. laga nr. 55/1991). Ákvarðanir um aðgengi að

upplýsingum skv. sömu grein er í höndum skrifstofu Alþingis, en yfirmaður hennar er skrifstofustjóri sem er ráðinn af forsætisnefndinni (sbr. 11. gr. laga nr. 55/1991). Félagið telur óheppilegt að það sé forseti Alþingis sem á endanum samþykkir eða hafnar beiðnum og kveður upp úrskurði um upplýsingabeiðnir (jafnvel þótt það sé undirmaður hans sem kunni í reynd að taka slíkar ákvarðanir, enda starfar undirmaðurinn í umboði forsetans). Leggur félagið til að annar háttur sé hafður á um úrskurðarvald um aðgengi, t.d. að aukinn meirihluta þurfi í forsætisnefndinni til að hafna aðgengi að upplýsingabeiðnum, auk þess sem rökstuðning þurfi til að réttlæta höfnun úrskurða, en þessi leið er líklegri til að skila því að góðar ástæður liggi að baki höfnun slíkra beiðna. Þetta byggir á því að fulltrúar almennings starfa í hans þágu, og að góðar ástæður eigi að liggja að baki höfnun á upplýsingagjöf til almennings.

Samskipti þingmanna við lögaðila

Líkt og kemur fram að framan, þá telur félagið almennt að gögn sem varða hagi almennings eigi að vera opin almenningi, en ekki er hægt að deila um að fulltrúar almennings á Alþingi — þingmenn — gegni lykilhlutverki í okkar lýðræðisfyrirkomulagi, enda setja þeir lög og gegna mikilvægu hlutverki í því að marka hvað teljast vera góð vinnubrögð og hvað ekki. Í drögum að reglum um aðgang að upplýsingum um stjórnarsýslu Alþingis kemur fram að reglurnar nái ekki til gagna um samskipti þjóðkjörinna fulltrúa, þar með talið þingmanna, við einstaklinga og lögaðila. Samkvæmt þessu mætti ætla að ekki sé hægt að krefjast upplýsinga frá Alþingi um samskipti þingmanna við einstaklinga og lögaðila.

Alda telur eðlilegt að ekki sé hægt að krefjast upplýsinga frá Alþingi um samskipti þingmanna við einstaklinga af holdi og blóði, enda eiga þeir sér einkalíf, og almenningur á að geta treyst því að trúnaðarupplýsingar um einstaklinga sem þingmönnum er treyst fyrir verði svo áfram. Félagið telur hins vegar *ekki* að lögaðilar eigi sama rétt til einkalífs og einstaklingar, enda eru lögaðilar ekki af holdi og blóði, heldur oftast fyrirtæki. Fyrirtæki geta *ekki* átt sér einkalíf. Verði það niðurstaða nefndarinnar að fella út ákvæði um að reglurnar nái ekki til lögaðila, en leggur til lista yfir undantekningar yfir lögaðila sem reglurnar ná ekki til, þá telur félagið eðlilegt að val á lögaðilunum sé vandlega rökstutt og listinn sé opinber.

Afstaða félagsins hvað þetta varðar kemur til vegna hættu á spillingu, og vegna hættu á hagsmunaárekstrum. Mörg dæmi hafa komið upp í gengum tíðina, á Íslandi sem í öðrum ríkjum, þar sem þingmenn hafa beinlínis starfað í þágu einkaaðila, hafa beitt sér fyrir í þágu hagsmuna þeirra, og þannig ekki starfað í almannaðágu, eins og þeim er þó ætlað að gera. Slíkar athafnir þrífast frekar þar sem er ekki gagnsæi, þar sem almenningur á ekki rétt á upplýsingum. Félagið leggur áherslu á að bæta verði úr hvað þetta varðar.

Fyrir hönd stjórnar Öldu,

Guðmundur D. Haraldsson, stjórnarmaður

Kristján Gunnarsson, stjórnarmaður